

63/43 Zuhruf Suresi

1. “Hâ, Mîm” mukattaa harfleridir. Anlamı için bkz. www.fcr.com.tr/kuranaydinligi/hurufumukattaa
2. “Müsrif”in bu şekilde anlamlandırılması, Buharî’nin tercihine dayanmaktadır (Tefsir, 43/263).
3. “Zevc” (eş-çift) kelimesi, erkek ve dişinin her bir cinsi için kullanılmaktadır. Her şeyin eşli yaratılması ifade edilerek Allah’ın eşsizliği gündeme getirilmektedir. Bu ayetlerin devamında Allah’a eş ve çocuk isnat etmenin asılsızlığı ortaya konmaktadır.
4. Tesbihin anlamı için bkz. 68/Kalem 29; 50/Kâf 40; 17/İsra 44.
5. Bu ayette geçen “kefûr” kelimesi inen vahiy nimetine nankörlük anlamında kullanılmıştır. Cahiliye döneminde kelime, nimete şükürün zıddı bir anlamda kullanılmaktadır. Kur’an şükür kelimesini zamanla iman anlamına dönüştürürken, örtmek, görmezden gelmek ve nankörlük anlamına gelen küfür kelimesine inkar anlamı yüklemiştir (7/Araf 76; 3/Âl-i İmran 86). Şükür ve iman edenler için Allah rahmet tanrısıdır, nankörlük eden inançsız ve inancını bozan müşrik kâfirlere karşı gazap tanrısıdır (Izutsu, age, s. 339-345;
6. Melekleri Allah’ın gökteki kızları, cinleri de yeryüzündeki oğulları kabul ediyorlardı. Geniş bilgi için bkz. 53/Necm 21; 6/En’am 100.
7. Maverdî, *en-Nüket*.
8. Genelde tefsirciler, kız çocuğu ile ilgili bu ayeti, önceki ayete değil de bir önceki ayete atfederek, kız çocuklarıyla ilgili bu tasviri müşriklerin değil de Allah’ın yargısıymış gibi değerlendirmişler ve ipek giymenin, altın takmanın kadın için mübahlığına, erkek için haramlığına delil getirmişlerdir (Razî, *Mefatihü’l-Gayb*; Mevdudî, *Tefhim*). Oysa Hz. Peygamber altın yüzük takmış, bunu gören cahillerin kendisini taklid ettiğini görünce gümüş yüzük takmış, bunu gören aynı insanlar gümüşü sünnet sanıp onu taklid etmişlerdir. İpek giymenin yasaklığına delil getirilen rivayetler de bunu sadece kibir ve israfa yol açmama ölçüsüyle sınırlamıştır. Daha sonra bu uygulama, zahir ehlinin altın takmayı ve ipek giymeyi mutlak anlamda haram sanmasına neden olmuştur (Buharî, *Libas*, 1, 25, 46, 47, *İtisam* 4; Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 174, 175, 261-264). Kanaatimizce söz konusu yorumlar, ayetin içeriğinden değil de altına yazılan rivayetlerin yanlış yorumundan çıkarılmaktadır. Söz konusu yorumlar, cahiliye bakış açısının fıkha yansıma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Oysa ayette müşriklerin kız çocuklarına bakış açısındaki ayrımcı tutum tasvir edilmektedir. İlle de buradan fikhî bir hüküm çıkarılacaksa öncelikle kadının süslenme ihtiyacının ve kavgada pasif kalmasının, fitratının gereği olduğu, dolayısıyla buradan kadını aşağılayan bir hüküm çıkarmanın mümkün olmadığı, aksine bir ayrımcılık çıkarmanın çirkin bir tutum olacağı hükmü çıkarılmalıdır.
9. Müşrikler atalarından devraldıkları muharref dini Allah’ın gönderdiğini sanmaktadırlar. Bu yanlışlığı nedeniyle aşırı kaderciliği yapay olarak ürettikleri düşünülebilir (42/Şûrâ 8, 30. ayetler). Devamındaki ayetlere bakılırsa insanlar, uzun bir

süreç içinde fitrat ve vahiy yolunu terk ederek sapkınlığı üretmekte ve cezayı hak etmektedir. Fakat atalarından devraldıkları gelenekleri ve ondan hareketle ürettikleri kültürü ilahî buyruk sanarak Allah'a mal etmektedirler. Bu nedenle de doğru yolda olduklarını sanarak peygamberlerin getirdiği gerçek vahye karşı çıkarlar. Devamında vahiyden uzaklaşmış bütün gelenekleri bu bağlamda değerlendiren ayetler bu şirkin düşüncesine cevap vermekte, Hz. İbrahim'in mücadelesini örnek vererek şirkin geleneksel bilgi anlayışını reddedip vahye dayalı tevhidî bilgiyi ve tevhidî geleneği ortaya koymaktadır (20-45. ayetler). İlim veya bilgi kelimesinin açıklaması için bkz. 53/Necm 28-35; 31/Lokman 20, 21.

10. Mekkeli müşriklerin de Yahudiler gibi Peygamber beklentileri vardı. Fakat Hz. Muhammed'e değil de Mekke veya Taif eşrafından birine verilmesinin daha doğru olacağını konuşuyorlardı (Azimli, *age*. s. 223, 224).

11. Mal nasıl Allah'ın insana lütfu ise, vahiy daha önemli bir lütfudur. Malın kime ne kadar verileceğine Allah karar veriyorsa vahyin kime verileceğine de sadece O karar verir.

12. "Doğu batı arası" ifadesi için bkz. 37/Saffat 5.

13. Önceki peygamberlere sormayı emreden cümle, tefsircilere göre mecazdır. Hz. Peygamber'in şüphesi olmadığı için sorma gereği duymamıştır. Üstelik ondan önceki peygamberler çoktan Allah'ın huzuruna gitmişlerdi. Kimsenin sorma imkânı yoktu (Zemahşerî, *Keşşaf*; Sealibî, *el-Cevahir*). Bundan dolayı sorunun cevabını devamında gelen ayetlerde, önceki peygamberlerin kıssalarını anlatarak bizzat Allah (cc) vermektedir. Çünkü bu sûrede, 1-14. ayetler tevhidi, 15-25. ayetler tevhidin nasıl şirke dönüştürüldüğünü anlatırken, 26-67. ayetlerde geçen kıssalar bu dönüşüme örnek olarak anlatılmaktadır. Çünkü tarih boyunca tevhidin mantığı nasıl süreklilik arz ediyorsa şirkin mantıksızlığı da süreklilik arz etmektedir (22-24. ayetler).

14. "Ehaze" fiilinin anlamlarından birisi de kahır ve galebe etmek, baskı ve şiddete tabi tutmaktır (Zebîdî, *Tâc*; Kur'an da kelimeyi bu anlamda kullanmaktadır: 54/Kamer 42; 7/A'raf 94, 130, 165; 6/En'am 42; 23/Müminun 76). Bu ayetteki "azap" kelimesinin, kavramsal anlamı bağlama uymamaktadır. Darlık, sıkıntı, zorluk ve baskı anlamı daha uygun görünmektedir.

15. "Fasık" kelimesinin anlamı için bk 7/A'raf 102; 10/Yunus 33.

16. Tarih eylemek diye çevirdiğimiz selef kelimesi, geçmiş veya öncekiler demektir. Azap edilen ve insanlara ibretlik olay haline getirilen bir toplum için kullanıldığında tarih veya destan olmak anlamlarında kullanılmış olmaktadır. Nadas edilmiş tarla anlamından hareketle mecaz olarak da kullanılmış olabilir. Firavun'un bu kibirli tutumu örneğiyle müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı takındıkları tavır eleştirilmekte ve tehdit edilmektedirler.

17. Bu ve benzeri ayetlere bakılırsa Mekkeli müşrikler de tıpkı Hıristiyanlar gibi taptıkları varlıkları Allah'ın çocuğu kabul etmektedirler (15-19 ayetler). Bu sebeple Hz. İsa örneği dikkatlerini çekmekte ve bunu kendileri için delil saymaktadırlar. Allah da onların Hz. İsa'ya düşman olduklarını sadece tartışmada bir argüman olarak kullanmak istediklerini dile getirmekte ve Hz. İsa'nın da bir kul olduğunu ve onu evlat edinmediğini açıkça ortaya koymaktadır (Bkz. 81. ayet).

18. İbni Abbas'a dayandırılan rivayetlerden hareketle bazı tefsirciler bu cümledeki zamiri, 57. ayette adı geçen Hz. İsa'ya atfederek kıyametin bilgisinden maksadın Hz. İsa olduğu ve kıyametten önce dünyaya geri geleceği şeklinde yorumlamışlardır. Önemli bir grup da Hz. Muhammed'in (as) kastedildiği şeklinde değerlendirmiştir. Hasan-ı Basrî, Said bin Cübeyr, Katade ve bir grup âlimse ayetin Kur'an'dan bahsettiğini söylemişlerdir (Zemahşerî, *Keşşaf*; Sealibî, *el-Cevahir*; Mevdudî, *Tefhim*). Kastedilenin Kur'an olduğu görüşü daha tutarlı görünmektedir. Çünkü bu cümlenin de yer aldığı 57-62. ayetler, Hz. İsa kıssasından hareketle mesaj vermekte ve surenin başında yer alan ana temayı, yani Kur'an'ın mesajını açmaktadır. Çünkü 60. ayet müşriklerin melek beklentisine cevap vermekte, 61. ayet Kur'an'ın kıyameti haber vermek üzere gelmiş bir kitap olduğundan bahsetmektedir. Eğer ayet, ille de Hz. İsa ile ilişkilendirilecekse 59. ayette işaret edildiği gibi Hz. İsa'ya verilen nimetle yani kitapla ilişkilendirilmesi daha açıklayıcı olacaktır. Çünkü 63. ayet, Hz. İsa'nın mesajından bahsetmektedir. Ayetteki zamiri Hz. İsa kabul edersek Allah'ın dosdoğru yolu Hz. İsa olacaktır ki Kur'an'ın indiği dönem itibariyle bunu anlamlı bulmak mümkün gözükmemektedir (Mevdudî, *Tefhim*). Üstelik Hıristiyan inancının önemli bir ifadesi olan Hz. İsa'nın geri geleceği düşüncesine dair Kur'an'da en ufak bir açıklama yoktur. Kıyamet alametleri olarak bilinen bu tür rivayetler, İncil'in sonunda yer alan Yuhanna rüyalarından aktarılmıştır. Allah katına yükseltilen Hz. İsa'nın göğe çıkarıldığı fikri de yine Hıristiyan kültürüne ait bir inanış biçimidir (3/Âl-i İmran 55). Çünkü Allah, hem gökte, hem de yerde Allah'tır (81-83. ayetler). O'na özel bir mekân izafe edilemez.

19. Bu ve devamındaki ayetin, hicret arefesinde Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber aleyhine kurdukları suikast planlarına işaret ettiği düşünülmektedir (Maverdî, *en-Nüket*).

20. "Arş" kelimesinin anlamı için bkz. 7/A'raf 54.

21. Bu ayette şefaate edeceğine inanılan putlar reddedilmekte, şefaate yetkisinin bütünüyle Allah'a ait olduğu ortaya konmaktadır. Bu anlayış biçimi, 39/Zümer 44. ayette geçen "*De ki: Şefaate, bütünüyle Allah'a aittir.*" ilkesiyle ve şu ayetle uyum arz etmektedir: "*Ey iman edenler! Hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmeden önce Allah yolunda infak edin...*" (2/Bakara 254). Ayetteki istisnayı munkatı kabul eden Zemahşerî geleneksel yorumdan ayrılarak kesin bir dille şefaatin Allah'a ait olduğuna hükmetmektedir (*Keşşaf*). Çünkü geleneksel bakışaçasına göre bu ayetteki "*İlla men şehide bil hakkı*" (hakikati açıkça gören) ifadesindeki tekil form gözden kaçırılarak cümlenin faili, metin dışında çoğul olarak aranmaktadır. Dahası kendisinden sonra gelen "*ve hüm ya'lemun.*" (Onlar bunu bilmektedirler.) cümlesinin çoğul olan faili bu tekil ifadeye giydirilmektedir. Cümlenin failinin Allah'tan başkaları olduğunu söyleyenler, şefaate edeceklerin Hz. İsa, Hz. Üzeyir ve melekler olduğunu söylemişlerdir ki Allah'tan başka tapınan putlara örnek verilen üç isim sonradan şefaateçilere örnek kabul edilmiştir (Razî, *Mefatihü'l-Gayb*; Sa'lebî, *el-Keşf*; Sealibî, *el-Cevahir*). Oysa şu ayete dikkatli bakılsa bu rivayetlerin nereden esinlendiği fark edilecektir: "*Nitekim Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur!' dediler; Hıristiyanlar da 'Mesih Allah'ın oğludur!' dediler. Bu onların daha önce (ortak koşan) kâfirlere özenerek dillerine doladıkları bir sözdür. Allah onları kahretsin; nasıl da kandırılıyorlar.*" (9/Tevbe 30). Özellikle ayetin siyak ve sibakına bakılsa gerçeği bütünüyle görenin Allah olduğu, Mekkelilerin de Allah'ın bu gücünü kabul ettikleri açıkça anlaşılacaktır. Çünkü öncesinde 84, 85. ayetler ve sonrasında 87. ayet, Allah'ın kimsenin vereceği bilgiye ihtiyacının olmadığını, dolayısıyla başkalarında şefaate yetkisi varsaymanın mesnetsizliğini ortaya koymaktadır.

22. 88. ayetin başındaki “Ve gîlihî” ifadesinin atıf konusu ihtilaflıdır; 85. ayetteki “ilmü’s-saati” lafzına bağlı olduğunu savunanlar mevcuttur (*Zemahşerî, Keşşaf*). Yani, Hz. Peygamber’in; “Ya Rabbi! Bunlar iman etmeyen bir topluluktur!” şikâyetini Allah’ın bildiği dile getirilerek onlardan vazgeçmesi istenmektedir. Ayrıca “gâle-yagîlu” fiilinin masdarı “gaylen veya gylen” şeklindedir ve “ahdi ya da alış verişini bozmak” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla müşriklerin hidayeti konusunda Hz. Peygamber’in beklentisinin sona erdiği ve bu duygusunu Allah’a bildirdiği anlaşılmaktadır. Buradaki duaya, bundan sonra inen surede Hz. Musa’nın benzer çağrısı örnek olarak zikredilmekte ve böylece inananlara ümit verilirken, inkârcılar tehdit edilmektedir (44/Duhan 22).